

PLANTAR ARRÒS I MOTEJAR: UN EXEMPLE DE CREACIÓ DE RENOMS

Anna Maria CORREDOR PLAJA

Quan vaig decidir de participar en aquest Col·loqui d'Onomàstica, vaig pensar que estaria bé de fer alguna cosa relacionada amb les terres valencianes. Descartada la toponímia per raons geogràfiques, se'm va acudir que podia engagar una petita recerca per tal de recuperar els noms de les colles i els renoms dels plantadors valencians que havien vingut, ja fa uns quants anys, a treballar als conreus d'arròs del meu poble.

Pals, com d'altres indrets de l'Empordà, és, des de fa molt de temps, malgrat alguns alts i baixos, un poble arrosser¹. Des d'abans de la guerra, entre els anys 20 i 30, es va recórrer a mà d'obra forània, procedent del País Valencià (Algemesí, Gandia, Sueca, Ràfol d'Almúnia, Xàtiva, Cullera...), de Tarragona (Alcanar, Amposta...) i de Múrcia (Águilas); fou, però, durant la postguerra (de l'any 39 fins als 60) quan el cultiu d'aquest producte passà pel seu millor moment i a aquests treballadors s'afegiren també andalusos (procedents de Cádiz, Fuengirola, Cazalla, Sevilla, Almería...).

Cal dir que els treballadors que venien per plantar arròs, valencians, murcians i tarragonins², eren temporers: arribaven a finals de maig per plantar i alguns marxaven al cap d'un mes, quan acabaven la feina, per tornar per segar i batre; d'altres, es quedaven a herbejar i passaven aquí tota la temporada fins a la tardor. El nombre de plantadors de cada colla podia variar, n'hi solia haver entre 15 i 30 i, com ho remarquen diversos informadors, quan es cridaven entre ells quasi ningú ho feia pel nom, tothom es nomenava pel motiu que tenia (hi havia foranis que ja el portaven del lloc d'origen) i, si no, es batejaven; de fet, la feina que feien convidava a la conversa, i si a un li feia gràcia un nom, ja n'hi

¹ Sobre aquest tema i, en particular, sobre l'anomenada "batalla de l'arròs" que tingué lloc a principis de segle, vegeu "Pere Coll i Rigau i la història de l'arròs de Pals" dins *Homenots, 4a sèrie*, de Josep Pla.

² Els andalusos no venien expressament per treballar a l'arròs, venien per trobar una feina qualsevol i instal·lar-se, però molts, és clar, anaven a parar als camps d'arròs.

havia prou, el nom ja quedava. A mida que les colles es renovaven i, sobretot des d'a partir dels 70, quan la crisi del sector de l'arròs va fer minvar-ne progressivament el cultiu i, per tant, ja no venien treballadors com abans, la gent del poble anava oblidant els renoms i com que no constaven escrits enlloc, recuperar-los ara, al cap de tants anys, ha estat una autèntica odissea. Vaig decidir tirar el treball endavant, tot i que tenia present que hi havia un element en contra: la memòria.

Malgrat tot, les converses amb antics caps de colla i plantadors de Pals m'han aportat un corpus de més de 200 noms, entre els noms de colla i els sobrenoms de plantadors o herbejadors. He de dir que en fer l'aplec del material em vaig adonar que una gran part dels renoms de la gent del poble, encara en ús, i ja estudiats anteriorment, dataven de l'època de l'arròs: en haver de triar entre deixar-los en el corpus o excloure'ls, vaig optar per mencionar-los. Igualment, han quedat inclosos en el corpus els renoms dels tarragonins, murcians i andalusos. Així doncs, el que en un principi havia de ser un recull de sobrenoms valencians, ha acabat essent un aplec de sobrenoms autòctons i foranis relacionats, això sí, amb el conreu de l'arròs. Com que el material arreplegat és considerable, exposaré avui els noms de les colles i us parlaré de l'estudi formal i semàntic dels renoms. El repertori dels sobrenoms classificats segons l'esquema semàntic proposat el deixaré per a una altra ocasió.

NOMS DE LES COLLES AUTÒCTONES

(Fundades per gent del poble): els noms de les colles són deguts a circumstàncies diverses. Els he classificat en cinc grups:

1. Composició de la colla

La colla de l'Estraperlo: la va fundar en *Mingo de cal Corder*, fusionant dues colles que ja existien, *La Principal de La Bisbal* i *La Nova Harmonia*, però agafant només alguns dels plantadors, que eren tots dels Masos.

La colla Grossa: es deia així pel nombre de plantadors.

La colla dels Lladres: un dels que l'havia portada era *El Serrador*. Per fer-la, agafaven plantadors d'altres colles, d'aquí els ve el nom.

2. Nom o renom d'un cap de colla o d'alguns dels seus membres

La colla dels Llibertaris: un dels seus caps era de les Joventuts Llibertàries. Com que dos dels plantadors eren bessons, aquesta colla era també anomenada *La colla dels Bessons*.

La colla d'en Monar: és el nom del que la va fundar, hi treballaven gairebé exclusivament valencians i murcians.

La colla d'en Pilsà: pel nom o renom del cap de colla.

La colla d'en Tilín: el nom és degut al renom del cap de colla.

La colla de les Tres Marietes o de les tres Maries: la va fundar en *Blau*. Sembla que se'ls va posar aquest nom perquè un dels seus dirigents es deia Josep-Maria i les dones d'alguns altres, Maria.

3. Expressions delocutives

La colla de la Merda: en aquesta colla n'hi anava un que, quan es trobaven per la carretera amb altres colles i aquestes preguntaven als homes de quina colla eren, o qualsevol altra cosa, ell els contestava: "A la merda!", i la colla va quedar batejada amb aquest nom. Un dels caps de colla que va tenir fou *en Benito de can Castilla*.

La colla de la Pòlvora: la van dirigir en *Met Lilet, el Parrot, en Lucas...* Perquè els plantadors treballassin un dels caps de colla deia: "Vinga, va! això ha de ser com una pòlvora!".

La colla del Rancho Grande: aquesta era una cançó molt popular i els d'aquesta colla la cantaven sovint.

4. Comparació amb d'altres col·lectius

La colla de la Nova Harmonia: pel nom d'una orquestra.

La colla de la Principal de La Bisbal: pel nom de l'orquestra. Com l'orquestra, la colla també tenia més categoria que la *Nova Harmonia*.

5. Àrea de treball

La Costa Brava: amb aquest nom era anomenada la *Colla de les Tres Maries*, perquè sempre plantaven a la zona del Bernagar, molt a prop del mar.

D'aquestes colles, n'hi ha 5 que daten d'abans de la guerra: *la Colla Grossa, la Principal de La Bisbal, la Nova Harmonia, la d'en Pilsà, les Tres Marietes i la Pòlvora*.

Noms de les Colles valencianes (venien de Sueca, Xàtiva, Algemesí, Gandia, Ràfol d'Almúnia...). Els noms són deguts tots als caps de colla:

La colla d'en Batista (marit de la *Xe collons* o *la Tia collons*).

La colla d'en Seraft: aquests només plantaven al molí de Pals.

La colla d'en Pineda: plantaven per la gent de Palau-Sator.

ESTUDI FORMAL I SEMÀNTIC DELS RENOMS DELS ARROSSAIRES³

Des del punt de vista formal, i sobre un corpus d'uns 200 sobrenoms, cal fer les observacions següents: els introductors que precedeixen els noms són: *el, l', en* i també, en un cas, *lo i*, en un altre, *les*. Com ja he assenyalat en d'altres ocasions, l'article masculí habitual a casa nostra davant els noms de persona masculins començats per consonant és *en* i no *el*; ara bé, en aquest corpus cal considerar que hi ha força noms que provenen d'altres zones (antroponímia transportada), que els arrossaires ja portaven quan van arribar, i que s'han conservat amb l'introducció d'origen: *lo Matias*. En nombroses ocasions s'ha conservat també la pronúncia castellana: *el Tirao, el Gitano, el Cantaor*; en el cas de *el Machacante* hi ha qui el pronuncia així i hi ha qui recorda *el Matxacan*. El cas de *en Cadis*, és un exemple de catalanització tant de l'introducció com del nom, i el cas de *l'Algarrobo* ofereix una barreja de català i castellà.

³ El terme *arrossaires* engloba els treballadors que plantaven, herbejaven, segaven o batien. N'hi havia que feien les quatre feines, d'altres no.

Pel que fa al gènere i al nombre, en el corpus hi ha substantius femenins amb introductor masculí: *en Brillantina*, *en Paiella*, noms en plural amb introductor singular: *en Sopes*, *el Tres-Reis* i hi ha el cas d'un renom que és un sintagma nominal en plural (inclòs l'introductor) però que fa referència a un sol individu: *les Tres-Europes*. Quant a la composició dels noms, n'hi ha que s'han format per afèresi: *en Teri Pastor* (d'Eleuteri), *en Nando* (de Fernando), *el Mericano*; per derivació: *lo Tonet*, *el Cullerot* (del poble de Cullera), *el Cadupé* (de *cadup*). En el pla lèxic, cal assenyalar les expressions delocutives: *en Paga*, *en Palinc*, *en Xirivit-Manguai* i els neologismes: *el Piñonero*, *el Ravalero*, *l'Anguilare*, *en Ranabres*. La metàfora és un recurs utilitzat en alguns renoms: *el Cap de carpa*, *en Napoleón*, *en Trameguina*, i la metonímia: *el Saco*. No falta, és clar, algun barbarisme: *en Pesca* i *Breneja*, *el Cartutxo*, ni algun nom que reflecteix característiques de la parla local: *el Segait*, *en Trameguina*. Vegem doncs que els renoms ofereixen una riquesa lingüística extraordinària.

Quant als models d'estructura morfosintàctica, s'observen variacions pel que fa a la composició dels sintagmes nominals:

1. Mot introductor + prenom, o substantiu singular o plural, o adjectiu substantivat, o verb substantivat): *l'Anguilare*, *en Pepín*, *en Sopes*, *el Llarg*, *en Paga*.
2. Mot introductor + modificador + substantiu: *les Tres-Europes*.
3. Mot introductor + prenom + adjectiu o substantiu: *en Miquel dòcil*, *en Juanito Carpa*.
4. Mot introductor + verb + substantiu o verb: *en Mata-Sogres*, *en Pesca* i *Breneja*.
5. Mot introductor + topònim o adjectiu toponímic: *en Carmona*, *el Murciano*.
6. Mot introductor + prenom o equivalent + SN (corònim o no): *el Borratxo de l'Estany*, *el Tío de la maleta*.

Hi ha un nom molt curiós que és *en Xirivit-Manguai* del qual és difícil descriure l'estructura. Com que diuen que el nom és degut a una cançó que cantava, suposo que aquests sons són el que més s'acosta al títol o al refrany originals, si no és que era inventada, perquè com deia un informador "en aquell temps tots cantàvem".

Pel que fa a l'estudi semàntic, he agrupat els renoms segons la seva motivació i no segons els seu significat lingüístic. L'esquema que he seguit és el següent:

1. Circumstàncies relacionades amb la família.
2. La manera de ser.
3. La descripció física.
 - 3.1 Les dimensions o la corpulència del cos.
 - 3.2 Trets de la cara o color de la pell.
 - 3.3 Defectes diversos.

4. Els vicis, costums i activitats diverses.

4.1 La pesca.

4.2 El camp.

4.3 El menjar i el beure.

4.4 La música i la diversió.

4.5 L'esport.

5. Els oficis.

6. El lloc d'origen.

7. Prenoms diminutius o presentant transformacions; antics cognoms.

8. Fets de caire episòdic; representacions teatrals.

9. Expressions delocutives.

10. Renoms no classificables: alguns d'aquests sobrenoms tenen un significat transparent, però no se'n coneix la motivació. D'altres són possiblement cognoms.

CONCLUSIONS

Voldria només remarcar, cosa que ja he fet altres vegades, el valor sociològic, a més del lingüístic, que tenen els sobrenoms. Aplegar els renoms dels arrossaires ha estat fer reviure a diversos informadors una època determinada; a mida que s'esforçaven per recordar, els venien a la memòria fets i anècdotes, i una vegada més m'he adonat que els sobrenoms són un reflex fidel de la manera de viure i de pensar d'un poble. En aquest cas concret, són també un testimoni etnogràfic important: d'una banda, perquè el material recollit evoca una barreja de pobles i cultures diferents; d'altra banda, aquests renoms marquen un moment de la història del poble, que molts pascencs recorden amb una certa nostàlgia: el temps de les colles i, sobretot, dels valencians. Bé, després de les dificultats que ha comportat aquest treball, estic molt satisfeta del resultat obtingut; encara que de sobrenoms segur que n'han quedat d'oblidats, penso que el corpus obtingut és prou significatiu. No puc acabar sense agrair les informacions i, sobretot, el temps que m'han dedicat nombrosos arrossaires, els noms dels quals constaran al final del repertori de noms: sense el seu interès i les seves explicacions aquesta comunicació no hauria estat possible.

BIBLIOGRAFIA MÉS CONSULTADA

- ALCOVER, A.M.; Moll. F. de B. (1968): *Diccionari català-valencià-balear*. Ed. Moll. Palma de Mallorca.
- CORREDOR PLAJA, A.-M. (1995): "Els renoms: una aportació singular als estudis de dialectologia", comunicació presentada al XXè Col·loqui d'Onomàstica. Perpinyà. (En premsa).
- Diversos autors (1991): "Arreplegues de malnoms". O.B.I. n° XLIII (Actes del XIVè Col·loqui D'Onomàstica. Alacant 1989).
- Diversos autors (1986): "Reculls de malnoms". O.B.I. n° XXIV (Actes del Xè Col·loqui D'Onomàstica. València 1985).
- MIRALLES I MONSERRAT, J. (1980): "Normes per a l'aplec i l'estudi dels malnoms". O.B.I. n° I.
- MOREU-REY, E. (1981): *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*. Ed. Millà. Barcelona.
- PLA, J. (1975): *Homenots*. 4a sèrie. Ed. Destino. Barcelona